

กระบวนการท้องถิ่นวิวัฒน์และคุณค่าทุนทางสังคม
เพื่อการจัดการการท่องเที่ยว
Localization processes and social capital values
for tourism management

¹วรรตภา พันธุ์เพ็ง

¹ Vorradapa Panpeng

วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์ลำปาง, ประเทศไทย

Thammasat university lampang Campus, Thailand.

¹ E-mail: voradapa@tu.ac.th

Received July 10, 2022; Revised November 2, 2022; Accepted December 22, 2022

บทคัดย่อ

การท่องเที่ยวภายใต้ระบบทุนนิยมได้สรรหาประโยชน์จากทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชน ไม่ว่าจะเป็นทางด้านสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม วิถีชีวิตโดยการนำมาสร้างให้เป็นสินค้า และกระแสโลกาภิวัตน์นั้นนับเป็นกระบวนการที่ติดตลามาของระบบทุนนิยมซึ่งมีเป้าหมายคือ เพื่อต้องการสร้างกำไรสูงสุด ดังนั้น ความหมายการท่องเที่ยวภายใต้ระบบทุนนิยมนี้จึงมีความสัมพันธ์อย่างลึกซึ้งกับกระบวนการบริโภคนิยมเชิงสัญญะ และกระบวนการแปลงวัฒนธรรมให้เป็นสินค้า หากจะทำการแก้ไขปัญหาได้อย่างแท้จริงแล้ว ควรเริ่มจากการปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศน์เดิมเข้าสู่กระบวนการทัศน์ใหม่ โดยมุ่งเน้นให้ชุมชนมีศักยภาพในการต้อนรับและมีสิทธิในการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวของตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพทั้งการเข้าถึงการควบคุมจัดการและเป็นเจ้าของมากกว่าการมุ่งเน้นที่รายได้และผลกำไรจากจำนวนนักท่องเที่ยว โดยในทางทฤษฎีสิ่งเดียวที่จะสามารถใช้เป็นเครื่องมือและเป็นอำนาจการต้อนรับของชุมชนได้ คือ กระบวนการท้องถิ่นวิวัฒน์ มาเป็นพื้นฐานการต่อสู้กับอำนาจของกระแสโลกาภิวัตน์และระบบทุนนิยมแนวใหม่โดยต้องอาศัยแนวคิดทุนทางสังคม เข้ามาร่วมในการศึกษา ทั้งนี้ชุมชนจะต้องเป็นผู้ทำการศึกษาและค้นหาคุณค่าของทุนทางสังคมที่ยังคงมีชีวิตและมีพลังมีศักยภาพซึ่งในกระบวนการหาคุณค่านั้นจะต้องพิจารณามิติทางด้านประวัติศาสตร์ของชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันร่วมด้วย จากนั้นทุนจะถูก

¹ Interdisciplinary College Thammasat University Lampang Campus

ขับเคลื่อนโดยใช้แนวทางกระบวนการท้องถิ่นวิวัฒน์ ที่สามารถต่อรองและเข้าร่วมกับระบบทุนนิยม
แนวใหม่กับโลกาภิวัตน์ได้เป็นอย่างดี

คำสำคัญ : กระบวนการท้องถิ่นวิวัฒน์, ทุนทางสังคม, การจัดการการท่องเที่ยว

Abstract

Capitalist tourism takes advantage of community tourism resources. Whether it's the environment, culture, way of life by bringing it into a product and globalization is a follow-up process of capitalism whose goal is to. Therefore, the meaning of tourism under capitalism is deeply related to the process of contractual consumption and the process of converting culture into products. If the problem is truly solved it should start from the transformation of the old paradigm into a new paradigm by focusing on the community to have the ability to negotiate and have the right to effectively manage their own tourism resources through access to management and ownership rather than focusing on revenue and profits from the number of tourists. In theory, the only thing that can be used as a tool and a bargaining power for the community is the localization process as a basis for the fight against the power of globalization and the new capitalism based on the concept of social capital participate in the study. The community must study and find the value of viable and viable social capital, which in the process of valuing must take into account the historical dimensions of the community from past to present. Capital is then driven using a localized process approach. who can negotiate and join the new capitalism and globalization very well.

Keywords: Local processes, social capital, tourism management

บทนำ

หากเราลองลึกไปถึงประเด็นการให้ความหมายของการท่องเที่ยวที่อยู่ภายใต้ระบบทุนนิยม และกระแสนิยมโลกาภิวัตน์นั้นจะสามารถเห็นถึงรายละเอียดการให้คำจำกัดความที่เชื่อมโยงกันได้อย่างชัดเจน ซึ่งรูปแบบการบริโภคที่สำคัญประการหนึ่งของระบบทุนนิยมก็คือการท่องเที่ยว และการท่องเที่ยวเป็นหนึ่งในกระบวนการทุนนิยม (กิตติพร ใจบุญ, 2538) อีกทั้งคำจำกัดความการท่องเที่ยวนั้นไม่ได้จำกัดความหมายเพียงแค่ความต้องการของนักท่องเที่ยวเท่านั้น หากยังเป็นสิ่งที่สะท้อนกลับไปนิยามตัวของนักท่องเที่ยวเองและกลับมาเป็นขอบเขตจำกัดธรรมเนียมในการบริโภค

ของนักท่องเที่ยว ซึ่งเป็นสิ่งที่นักท่องเที่ยวทั่วไปเป็นผู้กำหนดนิยามความหมายเหล่านี้ขึ้นมา คำทั้ง 3 คำนี้ ได้แก่ exotic, facilities และ experience หรือ souvenir โดยคำแรก exotic แปลเป็นภาษาไทยได้แก่คำว่า “แปลก” หรือ “ไม่คุ้นเคย” facilities หรือความปลอดภัยและสะดวกสบาย ส่วนคำสุดท้ายนั้นคือ experience อันหมายถึงประสบการณ์ที่ว่าย่อมต้องผูกพันกับความแปลกใหม่ที่กล่าวข้างต้น ซึ่งสามารถสรุปได้ว่าคำทั้ง 3 คำนี้เป็นสิ่งที่บ่งบอกความหมายเฉพาะตัวของนักท่องเที่ยวได้อีกด้วย ความหมายเฉพาะตัวที่ว่าย่นนี้ ได้แก่ สถานะทางการเงิน และรสนิยมส่วนตัวของนักท่องเที่ยว แต่ก็มียุทธศาสตร์ที่ต่างไปจากการท่องเที่ยวในอดีตเป็นอย่างมากนั่นก็คือ มีความสัมพันธ์อย่างลึกซึ้งกับกระบวนการบริโภคเชิงสัญญะ (The Consumption of the Sign) อันเป็นลักษณะพื้นฐานของสังคมบริโภคนิยม (เอกรัฐ เลหาททยานิชย์, 2552)

การท่องเที่ยวภายใต้ระบบทุนนิยมได้สรรหาประโยชน์จากทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชน ไม่ว่าจะเป็นทางด้านสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม วิถีชีวิตโดยการนำมาสร้างให้เป็นสินค้า และกระแสโลกาภิวัตน์นั้นนับเป็นกระบวนการที่ติดตามมาของระบบทุนนิยมซึ่งมีเป้าหมายคือ เพื่อต้องการสร้างกำไรสูงสุด ดังนั้น ความหมายการท่องเที่ยวภายใต้ระบบทุนนิยมนี้จะเน้นรสนิยมในการบริโภคของนักท่องเที่ยวประกอบด้วยคำว่า แปลกใหม่ความปลอดภัยสะดวกสบาย และประสบการณ์ โดยมีความสัมพันธ์อย่างลึกซึ้งกับกระบวนการบริโภคเชิงสัญญะ (The Consumption of the Sign) และ กระบวนการแปลงวัฒนธรรมให้เป็นสินค้า (Commoditization)

ดังนั้นผู้เขียนเห็นว่าหากจะทำการแก้ไขปัญหาได้อย่างแท้จริงแล้ว ควรเริ่มจากการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์เดิมเข้าสู่กระบวนทัศน์ใหม่ โดยกระบวนทัศน์ใหม่ของการท่องเที่ยวนั้นจะมุ่งเน้นให้ชุมชนมีศักยภาพในการต้อนรับและมีสิทธิในการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวของตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพทั้งการเข้าถึงการควบคุมจัดการและเป็นเจ้าของ มากกว่าการมุ่งเน้นที่รายได้และผลกำไรจากจำนวนนักท่องเที่ยว โดยในทางทฤษฎีสิ่งเดียวที่จะสามารถใช้เป็นเครื่องมือและเป็นอำนาจการต้อนรับของชุมชนได้ คือ กระบวนการท้องถิ่นภิวัตน์ (Localization) ซึ่งเป็นแนวคิดที่สามารถนำไปปรับใช้กับบริบทปัญหาต่างๆได้ ทั้งเป็นแนวคิดที่สนับสนุนและสามารถทำงานร่วมกันกับโลกาภิวัตน์รวมถึงเป็นเครื่องมือเพื่อรับมือกับกระแสโลกาภิวัตน์ได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้ผู้เขียนเห็นว่าการนำเอากระบวนการท้องถิ่นภิวัตน์มาเป็นพื้นฐานการต่อสู้กับอำนาจของกระแสโลกาภิวัตน์และระบบทุนนิยมแนวใหม่ได้นั้นอาจต้องอาศัยแนวคิดทุนทางสังคม (Local Capital) เข้ามาร่วมในการศึกษาด้วยเช่นเดียวกันซึ่งในหามองในเชิงทฤษฎีแล้ว ทุนทางสังคมคือรูปแบบของการจัดองค์การที่ประกอบไปด้วยความเชื่อใจ บรรทัดฐาน และเครือข่ายที่จะเพิ่มประสิทธิภาพของสังคมในการทำกิจกรรมต่างๆร่วมกัน (Robert Putnam, 1993) ดังนั้น หากมองถึงทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชนนั้นอาจไม่ใช่เพียงแค่ทรัพยากรธรรมชาติหรือสิ่งก่อสร้างโบราณสถานที่จำเป็นต้องได้ หากแต่ยังรวมถึงรูปแบบการรวมตัวของสังคม วัฒนธรรม ประเพณี ความภาคภูมิใจ ความผูกพัน และภูมิปัญญาที่สืบทอดกันมารุ่นต่อรุ่น โดยที่ระบบทุนภายนอกและกระแสโลกาภิวัตน์ไม่สามารถเข้าไปจัดการและควบคุมได้ ทั้งนี้ชุมชนจะต้องเป็นผู้ทำการศึกษาและค้นหาคุณค่าของทุนทางสังคมที่ยังคงมีชีวิตและมีพลังมีศักยภาพซึ่งในกระบวนการหาคุณค่านี้จะต้องพิจารณามิติ

ทางด้านประวัติศาสตร์ของชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันร่วมด้วย เนื่องจากเหตุการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงเวลาย่อมมีระบบและปัจจัยเงื่อนไขในการสืบทอดเหตุการณ์ที่แตกต่างกันออกไป (สิทธิธัญ ประพุทธนิตสาร, 2557) จากนั้นทุนจะถูกขับเคลื่อนโดยใช้แนวทางกระบวนการท้องถิ่นวิวัฒน์ ที่สามารถรองรับและเข้าร่วมกับระบบทุนนิยมแนวใหม่กับโลกาภิวัตน์ได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้บทความนี้มีความประสงค์ที่จะนำเสนอการศึกษาถึงคุณค่าของทุนทางสังคมเพื่อการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนโดยเฉพาะ และเป็นการแสดงให้เห็นถึงภาพกระบวนการค้นหาคุณค่าและเปลี่ยนคุณค่าเป็นมูลค่าของทุนทางสังคมได้อย่างสมบูรณ์มากขึ้น

การท่องเที่ยวที่อยู่ภายใต้ระบบทุนนิยมและกระแสโลกาภิวัตน์

อิทธิพลจากโลกาภิวัตน์ ทุนนิยมรูปแบบใหม่ และอำนาจของรัฐบาล สามารถเห็นได้จากปรากฏการณ์ของกระแสโลกาภิวัตน์ที่เป็นอำนาจใหม่แผ่ตัวอยู่กับวัฒนธรรมโลก หรือ อุดมการณ์ความคิด ความเชื่อแบบสากล ความทันสมัย และกับทุนนิยมรูปแบบใหม่ที่ใช้การเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจ ไม่ใช่ด้วยการผลิตสินค้าและบริการแบบธรรมดา แต่เป็นการใช้เทคโนโลยีขั้นสูงควบคู่กับการผูกขาดสิทธิในเทคโนโลยีนั้น ซึ่งส่งผลต่อการเพิ่มมูลค่าทางธุรกิจอย่างสูง ไม่ใช่ด้วยการผลิตสินค้าเพื่อรรถประโยชน์แบบทั่วไป แต่เน้นช่องทางการตลาดที่เพิ่มมูลค่าจากการบริโภคเชิงสัญลักษณ์อย่างมหาศาล ทั้งหมดจะราบรื่นได้ต้องทำให้มีการปรับเปลี่ยน ความคิด ความเชื่อแบบสากล ของผู้บริโภคจำนวนมากจึงจะทำให้ผู้บริโภคเกิดความต้องการเทียมและทำให้เกิดพฤติกรรมบริโภคแบบใหม่ และทั้งหมดนี้ต้องอาศัยกฎเกณฑ์ การค้า การเงิน ที่กำหนดจากทุนรูปแบบใหม่ตั้งแต่ระดับโลกลงไปถึงพื้นที่ (สิทธิธัญ ประพุทธนิตสาร, 2559)

พลังอำนาจกระแสโลกาภิวัตน์ดังกล่าว เป็นตัวกำหนดให้ประเทศต่างๆรวมถึงหน่วยสังคมในทุกระดับของประเทศนั้นอยู่ในภาวะที่ต้องกลายเป็นส่วนหนึ่งของ “โลกาภิวัตน์และทุนนิยมรูปแบบใหม่” ผลกระทบจึงได้แพร่กระจายถึงหน่วยของสังคมฐานรากที่เป็นเช่นนี้ส่วนใหญ่เป็นเพราะในระดับประเทศทุนนิยมรูปแบบใหม่ได้สร้างนายทุนระดับชาติและข้ามชาติและสร้างระบบการผลิตสินค้าบริการการตลาดการเงินและการคลังที่ตอบสนองต่อทุนรูปแบบใหม่ โดยเห็นได้จากการลงทุนต่างประเทศความผันผวนของตลาดเงินและการเก็งกำไรด้านการเงินโครงสร้างกลไกระบบการผลิตและตลาดจึงมีแนวโน้มของการดูดซับมูลค่าส่วนเกินจากพื้นที่อย่างเข้มข้น และลงลึกมา โดยตลอดผ่านการเกษตรเชิงพาณิชย์ที่มีการผลิตอย่างเข้มข้นเพื่อการส่งออกการอุตสาหกรรมและหัตถกรรมที่ลงทุนโดยทุนข้ามชาติ เพื่อลดต้นทุนด้านแรงงานและการจัดการกับสิ่งแวดล้อมหรือในกรณีการท่องเที่ยวก็ดำเนินไปเพื่อดึงมูลค่าส่วนใหญ่เข้าสู่ทุนและแม้กระทั่งการค้าปลีก-ส่งทุนข้ามชาติด้วยความร่วมมือของทุนในประเทศได้เข้าแทรกแซงในรูปของ Super Store หรือ Convenient Store ที่ดึงกำไรส่วนใหญ่เข้าสู่ทุนข้ามชาติมาอย่างสะดวกโดยตลอด และทำลายการค้าระดับเล็กอย่างกว้างขวาง ในขณะที่ระบบการผลิตดำเนินไปตามอำนาจของทุนข้ามชาติและทุนรูปแบบใหม่ ระบบการสร้างวัฒนธรรมบริโภคนิยมแบบใหม่ก็ทำหน้าที่อย่างเข้มข้น และซึมลึกถึงหน่วยสังคมระดับ ปังเจก ครอบครัว และเครือญาติ สินค้าและบริการของทุนนิยมรูปแบบ

ใหม่ จึงสามารถกระจายและเพิ่มมูลค่าได้อย่างไร้ขอบเขต เมื่อผู้บริโภคในระดับต่างๆ ตอบรับตามอุดมการณ์ความทันสมัย ซึ่งเป็นอุดมการณ์ใหม่ที่มีพลังมากกว่าความสามารถในการปรับตัวของสถาบันศาสนาและองค์กรทางสังคมวัฒนธรรมต่างๆ ผลกระทบในทางสังคมและวัฒนธรรมก็เกิดขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ (สิทธิธัญญ์ ประพุทธนิตสาร, 2559)

หากเราลองลึกลงไปถึงประเด็นการให้ความหมายของการท่องเที่ยวที่อยู่ภายใต้ระบบทุนนิยมและกระแสโลกาภิวัตน์นั้น จะสามารถเห็นถึงรายละเอียดการให้คำจำกัดความที่เชื่อมโยงกันได้อย่างชัดเจน ซึ่งรูปแบบการบริโภคที่สำคัญประการหนึ่งของระบบทุนนิยมก็คือ การท่องเที่ยว และการท่องเที่ยวเป็นหนึ่งในกระบวนการทุนนิยม (กิตติพร ใจบุญ, 2538) อีกทั้งคำจำกัดความการท่องเที่ยวนั้นไม่ได้จำกัดความหมายเพียงแค่ความต้องการของนักท่องเที่ยวเท่านั้น หากยังเป็นสิ่งที่สะท้อนกลับไปนิยามตัวของนักท่องเที่ยวเองและกลับมาเป็นขอบเขตจำกัดหรือนิยามในการบริโภคของนักท่องเที่ยว อย่างไรก็ตามการท่องเที่ยวภายใต้ระบบทุนได้สรรหาประโยชน์จากทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชน ไม่ว่าจะเป็นทางด้านสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม วิถีชีวิตโดยการนำมาสร้างให้เป็นสินค้า และกระแสโลกาภิวัตน์นั้นนับเป็นกระบวนการที่ติดตามมาของระบบทุนนิยมซึ่งมีเป้าหมายที่ชัดเจนคือเพื่อต้องการสร้างกำไรสูงสุด ดังนั้น ความหมายการท่องเที่ยวภายใต้ระบบทุนนิยมนั้นจะเน้นรสนิยมในการบริโภคของนักท่องเที่ยวประกอบด้วยคำว่า แปลกใหม่ความปลอดภัย สะดวกสบาย และประสบการณ์ โดยมีความสัมพันธ์อย่างลึกซึ้งกับกระบวนการบริโภคเชิงสัญลักษณ์และกระบวนการแปลงวัฒนธรรมให้เป็นสินค้า

กระบวนการท้องถิ่นวิวัฒน์

การท่องเที่ยวกระแสหลักถือเป็นส่วนหนึ่งของระบบทุนนิยมแนวใหม่ที่มีกระแสโลกาภิวัตน์คอยสนับสนุนและการท่องเที่ยวทางเลือกรักก็เป็นการปรับตัวมาจากการท่องเที่ยวกระแสหลักซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับอิทธิพลของกระแสโลกาภิวัตน์ (Globalization) ได้แก่ การท่องเที่ยวกระแสหลัก (Mainstream Tourism) ซึ่งสามารถแบ่งพิจารณาเป็นประเด็นต่างๆ ได้ดังต่อไปนี้ ประเด็นที่ 1) กระแสโลกาภิวัตน์ (Globalization) กับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว (Tourist Industry) ที่มีลักษณะเป็นเครือข่ายข้ามชาติ เป็นโอกาสของนักท่องเที่ยวที่จะใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว และผลของมันทำให้การท่องเที่ยวกระแสหลัก (Mainstream Tourism) แพร่กระจายเข้าสู่ชุมชนเป็นผลให้ระบบนิเวศวิทยาและวัฒนธรรมถูกทำลาย ถึงแม้จะอยู่ภายใต้แนวคิดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Sustainable Tourism) ก็ตาม ประเด็นที่ 2) เป็นเรื่องของกระบวนการท้องถิ่นวิวัฒน์ (Localization) ซึ่งในทางตรงกันข้ามเป็นช่องทางของท้องถิ่นที่จะลดความรุนแรงของกระแสโลกาภิวัตน์ (Globalization) หรือแม้กระทั่งที่จะร่วมมือ (Co-exist) กับกระแสโลกาภิวัตน์ (Globalization) ในลักษณะที่ท้องถิ่นไม่เสียเปรียบฝ่ายเดียว หากแต่มีอำนาจต่อรองไม่มากนักน้อย ดังนั้นจึงต้องทำการคิดใหม่โดยหลีกเลี่ยงไม่ให้การท่องเที่ยวทางเลือกรวมมาเป็นเสมือนเปลือกหุ้มการท่องเที่ยวกระแสหลักเอาไว้ ในทางตรงกันข้ามการท่องเที่ยวทางเลือกรวมเป็นส่วนหนึ่งของ

กระบวนการท้องถิ่นวิวัฒน์ (Localization) ที่จะทำให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนได้อย่างแท้จริง

จากภาพการณดังกล่าวจึงเกิดแนวคิดอีกกระแสหนึ่งขึ้นเรียกว่า กระแสชุมชนท้องถิ่น หรือที่เรียกว่า “ท้องถิ่นวิวัฒน์ (Localization)” ที่ให้ความสำคัญแก่คนและชุมชนในการกำหนดแนวทางการดำเนินชีวิตที่สอดคล้องกับสังคมวัฒนธรรมของตนเพื่อให้สามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีความหมายมีค่าและมีศักดิ์ศรีเป็นแนวคิดที่มองทุกสิ่งทุกอย่างเชื่อมโยงถึงกันแบบองค์รวมโดยมุ่งให้แนวทางดังกล่าวว่าสามารถทดแทนหรือควบคุมการเปลี่ยนแปลงกับปัญหาที่เกิดขึ้นภายใต้กระแสโลกาวิวัฒน์ได้ดังนั้นต้องเกิดจากการรวมตัวของท้องถิ่นที่ให้ความสำคัญของคนและชุมชนในการร่วมมือกันสร้างให้เกิดพลังต้องทำให้เกิดการเสริมพลังเรียกว่า empowerment เป็นการเสริมอำนาจในการต่อรองให้สามารถอยู่ได้ในระบบที่กว้างใหญ่มากขึ้น (อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2552) ท้องถิ่นวิวัฒน์จึงเป็นปฏิบัติการของสังคมโดยการหันเข้าหาพลังอำนาจที่ท้องถิ่นและพื้นที่พอจะมีแต่ภายนอกไม่มั่นคงก็คือ “ทุน” โดยการใช้ทุนที่มีมาสร้างความเข้มแข็งให้กับท้องถิ่น (สิทธิรัฐ ประพุทธินิสาร, 2553) โดยที่โลกาวิวัฒน์จะเป็นแรงกระตุ้นให้เกิดสำนึกตื่นตัวท้องถิ่นที่จะเรียนรู้เพื่อบูรณะฟื้นฟูอัตลักษณ์และภูมิปัญญาความเป็นอิสระพึ่งตนเองของชุมชนท้องถิ่นอันหลากหลาย นอกจากการผลิตพลังท้องถิ่นนิยมขึ้นมาแล้วความลึกลับหรือพลังด้านตรงข้ามของโลกาวิวัฒน์นี้ยังก่อให้เกิดกระบวนการผสมผสานทางวัฒนธรรม (hybridization) ระหว่างโลกาวิวัฒน์และท้องถิ่นอีกด้วย (เสนห์ จามริก, 2544) กระบวนการดังกล่าวคือการฟื้นฟูและผลิตซ้ำจิตสำนึกทางประวัติศาสตร์การสร้างความหมายใหม่และกำหนดบทบาทใหม่ให้กับอัตลักษณ์ของท้องถิ่นโดยเชื่อมโยงสัมพันธ์กับพลังต่างๆ ในปริบทโลกาวิวัฒน์เพื่อนำอัตลักษณ์นั้นๆ มาใช้ในการแก้ปัญหาหรือสร้างประโยชน์ใหม่ให้แก่ชุมชนอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมแบบท้องถิ่นวิวัฒน์ (สิทธิรัฐ ประพุทธินิสาร, 2559)

จากทั้งหมดนี้จึงถือได้ว่าแนวคิดท้องถิ่นวิวัฒน์เกิดขึ้นมาจากการกระแสของการเปลี่ยนแปลงโลกาวิวัฒน์โดยท้องถิ่นวิวัฒน์ที่จะสามารถต่อสู้กับโลกาวิวัฒน์ได้คือการสร้างความเข้มแข็งให้กับท้องถิ่นทั้งการสร้างพลังของคนในพื้นที่ การมีทุน และใช้ทุนที่มีเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับท้องถิ่นรวมถึงการสร้างอัตลักษณ์ให้เกิดขึ้นกับชุมชนแต่ทั้งหมดเป็นคำอธิบายที่มีความสมเหตุสมผลในเชิงตรรกะเท่านั้นส่วนจะทำได้อย่างไรจะมีแนวคิดเกี่ยวกับ “ทุน” ที่หากทำความเข้าใจอย่างลึกซึ้งแล้วรูปธรรมของท้องถิ่นวิวัฒน์น่าจะเกิดขึ้นได้

ผู้เขียนได้สรุปพื้นฐานของกระบวนการท้องถิ่นวิวัฒน์ที่จะสามารถร่วมมือกับกระแสโลกาวิวัฒน์ได้โดยไม่ถูกครอบงำดังนี้ 1. กระบวนการท้องถิ่นวิวัฒน์ต้องมีเอกลักษณ์และมีพลังที่กระแสโลกาวิวัฒน์ไม่สามารถสร้างเอกลักษณ์นั้นได้ อีกทั้งชุมชนจะต้องเป็นผู้เข้าถึงและสามารถควบคุมจัดการเอกลักษณ์นั้น ๆ ของชุมชนได้ 2. ในทางตรงกันหากเราไม่ยอมอยู่ภายใต้หรือถูกบงการโดยกระแสโลกาวิวัฒน์และระบบทุนนิยมแนวใหม่ (New Capitalism) เราต้องไม่ไปผลิตหรือบริโภคตามเพื่อไม่ให้กระแสโลกาวิวัฒน์และระบบทุนนิยมแนวใหม่เข้ามาควบคุมได้ ทั้งที่ในความเป็นจริงแล้วเราไม่สามารถหลีกเลี่ยงจากระบบทุนนิยมได้แต่หากเมื่อใดเราสามารถต่อรองและร่วมมือกับกระแสโลกาวิวัฒน์ได้ แสดงว่าเมื่อนั้นชุมชนสามารถเข้าถึงและควบคุมทรัพยากรของชุมชนได้

เช่นเดียวกัน ดังนั้นผู้เขียนเห็นว่าการนำเอาทุนทางสังคมของท้องถิ่นมาเป็นพื้นฐานการต่อสู้กับอำนาจของกระแสโลกาภิวัตน์และระบบทุนนิยมแนวใหม่ได้นั้นจะต้องอาศัยแนวคิดทุนทางสังคมนั่นเอง

ทุนทางสังคมกับการท่องเที่ยว

เมื่อกล่าวถึงการค้นคว้าเกี่ยวกับแนวคิดทุนทางสังคมซึ่งนับเป็นหนึ่งในบรรดาแนวคิด ที่ได้มีการกล่าวถึงในยุคหลังสมัยใหม่ (Post modernization) คำว่า “ทุนทางสังคม” (Social Capital) ได้แพร่หลายมากขึ้นหลังจากที่ได้มีการถกเถียงเกี่ยวกับเรื่อง ประชาสังคม (Civil society) จากแนวคิดของนักรัฐศาสตร์ชื่อ Robert Putnam และนักวิชาการคนอื่นที่ต้องการอธิบายถึงการนำวิถีชีวิตที่เหมาะสมของสังคมกลับคืนมา (reclaim public life) รวมถึงธนาคารโลก (World Bank) ได้มีการนำคำว่า ทุนทางสังคม ไปใช้อย่างกว้างขวางในด้านเศรษฐกิจและการพัฒนาสังคม รวมทั้งการจัดการที่เป็นแนวทางการพัฒนาองค์กร ทั้งนี้จากศึกษาพบว่า คำว่า “ทุนทางสังคม” ได้ปรากฏขึ้นครั้งแรกในการอภิปรายของ Lyda Judson Hanifan ในหนังสือ rural school community centres, 1920 ซึ่งได้อธิบายถึงสิ่งต่าง ๆ ที่สามารถพบเห็นได้ในชีวิตประจำวันของคน อาทิ สิ่งที่เกี่ยวข้องกับการสร้างภาพลักษณ์ที่ดี (good will) การสร้างมิตรภาพ (Fellowship) ความเห็นอกเห็นใจ (sympathy) และการติดต่อสัมพันธ์กันทางสังคมระหว่างบุคคลหรือครอบครัวที่ทำให้เกิดหน่วยทางสังคมขึ้นมา Hanifanได้กล่าวเพิ่มเติมว่า การสร้างทุนทางสังคมในชุมชนก็เป็นเช่นเดียวกันกับองค์กรทางธุรกิจ คือจะต้องมีการสะสมทุนก่อนการดำเนินธุรกิจ การสร้างทุนทางสังคมโดยองค์กรทางสังคมนั้น ปัจเจกบุคคลจะต้องสร้างมิตรภาพ และจะต้องเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม ซึ่งมีขนาดใหญ่กว่าครอบครัว เพราะปัจเจกบุคคลหากอยู่โดยลำพังอาจจะไม่ได้รับการช่วยเหลือทางสังคม แต่ถ้าเขาเริ่มมีการติดต่อกับเพื่อนบ้านทุนทางสังคมก็จะมี การสะสมขึ้นมา ความสัมพันธ์ทางสังคมดังกล่าว อาจจะช่วยให้ปัจเจกสามารถบรรลุถึงความต้องการทางสังคมที่ตนเองต้องการ และยังสามารถสนับสนุนให้เกิดศักยภาพของทุนทางสังคมจนมีความพอเพียงต่อการปรับปรุงการดำเนินชีวิตของคนทั้งชุมชนให้ดีขึ้นได้ อย่างไรก็ตาม ความสัมพันธ์ทางสังคมในลักษณะเช่นนี้ ชุมชนเองโดยภาพรวมก็จะได้รับประโยชน์จากการร่วมมือของสมาชิกทุกคน ซึ่งถือว่าต่างคนก็เป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ในขณะที่ปัจเจกบุคคลเองก็จะได้รับประโยชน์จากการคบค้าสมาคมกันอันจะนำมาซึ่งความช่วยเหลือ ความเห็นอกเห็นใจ และมิตรภาพจากเพื่อนบ้าน

ส่วนในด้าน Robert Putnam กล่าวถึงคำว่า “ทุนทางสังคม” (Social Capital and Civic Community) ในงานของเขาที่เป็นการศึกษาถึงทุนทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับการปกครองระบอบประชาธิปไตยในประเทศอิตาลี เมื่อปี 1970 (Civic Tradition in Modern Italy) ซึ่งได้พบว่าทุนทางสังคมมีส่วนส่งเสริมการปกครองในรูปแบบประชาธิปไตย Putnam ได้ยกตัวอย่างการปกครองระหว่างแคว้นต่างๆของอิตาลี โดยนำมาเปรียบเทียบกันเพื่อชี้ให้เห็นถึงปรากฏการณ์อันเนื่องมาจากทุนทางสังคมที่ก่อให้เกิดการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่ดี โดยยกตัวอย่างของแคว้น Emilia-Romagna และTuscany ซึ่งได้ชี้ให้เห็นว่า แคว้นดังกล่าวมีการจัดองค์กรชุมชนที่

เข้มแข็ง ประชาชนมีความสนใจในประเด็นที่เป็นสาธารณะร่วมกันและทำให้เกิดการรวมกลุ่มไม่ใช้ร่วมกันเพราะระบบอุปถัมภ์) เพราะประชาชนมีความไว้วางใจกัน มีการปฏิบัติต่อกันอย่างตรงไปตรงมา รวมทั้งมีการเคารพต่อกฎหมายอย่างเคร่งครัด ผู้นำในชุมชนมีความซื่อสัตย์และมีการปฏิบัติต่อบุคคลต่าง ๆ อย่างเท่าเทียมกัน เครือข่ายทางสังคม และเครือข่ายทางการเมืองของแคว้นเหล่านี้มีลักษณะเป็นไปในแนวราบมากกว่าแนวตั้ง ประชาชนในชุมชนมีค่านิยมเกี่ยวกับเรื่องความสามัคคี ความเป็นอันหนึ่งเดียวกัน มีการมีส่วนร่วมและมีความซื่อสัตย์

นอกจากนี้ Putnam ยังได้ยกกรณีตัวอย่างของแคว้นบางแคว้นที่มีลักษณะตรงกันข้าม อันได้แก่ Calabria และ Sicily นำมาเปรียบเทียบ ซึ่งพบว่าประชาชนในแคว้นดังกล่าวขาดความเคารพในกฎหมาย แต่ในขณะเดียวกันประชาชนส่วนใหญ่ก็ต้องการกฎระเบียบที่เข้มงวดมากขึ้น Putnam พบว่าสังคมที่อยู่ในภาวะเสมือนไร้กฎหมายนั้นได้ทำให้ทุกคนรู้สึกเหมือนไร้อำนาจและยังได้พบว่าการแสวงหาประโยชน์ส่วนตัวและประชาชนมีชีวิตอยู่อย่างขาดความสุข และ Putnam จึงได้ชี้ให้เห็นว่ากระบวนการเกิดของทุนทางสังคมนั้นเริ่มจากประชาชนในสังคมนั้นมีระบบคิดและค่านิยมที่ดี โดยได้เน้นให้เห็นว่าระบบคิดที่ประชาชนเกิดความตระหนักถึงปัญหาสาธารณะร่วมกันจะทำให้ทุกคนได้หันมาให้ความร่วมมือกันหรือการที่ประชาชนมีค่านิยมที่ดีร่วมกัน อาทิ มีความไว้วางใจกัน มีการเคารพกฎหมาย ผู้นำมีความซื่อสัตย์ มีความโปร่งใส ความเป็นธรรม รักความเสมอภาค มีความสามัคคี ชอบมีส่วนร่วมและมีความซื่อสัตย์ ซึ่งระบบความคิดและค่านิยมดังกล่าวในหมู่ประชาชนจะทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนในสังคมนั้นเป็นไปในทางที่ดี และนำไปสู่ความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน ซึ่งผลลัพธ์ที่เกิดจากกระบวนการดังกล่าวเป็นส่วนสำคัญในการส่งเสริมให้เกิดระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยที่ดี

ในมุมมองของนักคิด นักวิชาการ ทั้งในประเทศและต่างประเทศ ได้ให้ความหมาย "ทุนทางสังคม" ตามความสนใจและความเกี่ยวข้องในงานของตน ซึ่งได้ประมวลและนำเสนอความหมายของทุนทางสังคม ดังต่อไปนี้ (นฤมล อุบลทิพย์, 2553)

ระบบความสัมพันธ์ของคนในสังคมที่ปฏิบัติต่อกันในทางที่ดี ทำให้อยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างมีความสุข เป็นเสมือนทรัพยากรทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชนอาจมีอยู่เดิมเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติหรือสั่งสมกันมา หรือสร้างขึ้นใหม่โดยการร่วมกันสร้างร่วมกันใช้ สามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน และยิ่งใช้ก็จะมีมากขึ้น

โครงสร้างของความสัมพันธ์ทางสังคม ได้แก่ การมีค่านิยมร่วมกัน มีบรรทัดฐานที่สังคมยึดเหนี่ยวร่วมกัน ร้อยรักผูกพันกันเข้าด้วยกันเป็นจารีตประเพณีวัฒนธรรมความเชื่อ สำนึกรักท้องถิ่นความภาคภูมิใจที่มีต่อถิ่นฐานบ้านเกิดต่อคุณค่าพิธีกรรม มีผลต่อวิถีชีวิต วิถีปฏิบัติของชุมชนและประชาสังคม ทั้งนี้ความสัมพันธ์ทางสังคมที่ช่วยให้คนในสังคมอยู่ร่วมกัน คือ ความไว้วางใจ ความซื่อสัตย์ความเคารพซึ่งกันและกันมิตรภาพความผูกพัน ความเอื้ออาทร ความเห็นอกเห็นใจ ความเมตตาช่วยเหลือเกื้อกูลกันการต่างตอบแทนทำให้คนเข้าไปมีส่วนร่วมในเครือข่ายทางสังคม

ระบบคิดที่มีอยู่ในรูปของค่านิยมวัฒนธรรมของประชาชน ความไว้วางใจกัน ความสำนึกร่วมกันในความเป็นเจ้าของและความเป็นชุมชนเดียวกัน มีความเคารพต่อกัน มีความ

ไว้วางใจกัน มีจารีตและมโนทัศน์ต่างตอบแทนซึ่งกันและกันจะมีผลต่อความสัมพันธ์ของคนซึ่งจะส่งผลต่อการจัดระเบียบเศรษฐกิจสังคม ความเป็นชุมชน และเกิดผลดีต่อการดำเนินกิจกรรม กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ กระบวนการทุนทางสังคมเป็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบภายในชุมชน / องค์การที่เป็นปัจจัยภายใน และองค์ประกอบภายนอกที่ถือเป็นปัจจัยแวดล้อมที่ส่งผลต่อระบบคิด รูปแบบ / แนวทาง / วิถีปฏิบัติ ผลลัพธ์ และผลกระทบที่แสดงออกถึงประสิทธิผลประสิทธิภาพ การกระจายทรัพยากร และเกิดพลังในชุมชน (วรวิทย์ โรมรัตน์พันธ์, 2548)

พลังที่มีอยู่ในชุมชนและสังคมซึ่งเกิดจากการรวมตัวของกลุ่มคนเพื่อที่จะอยู่ร่วมกัน ทำงานร่วมกัน บนพื้นฐานความไว้วางใจ เชื่อใจ สายใยความผูกพันและวัฒนธรรมที่ดีงามของสังคมไทย โดยผ่านองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ทุน คือ ทุนมนุษย์ทุนทางภูมิปัญญาและวัฒนธรรม ทุนที่เป็นสถาบัน ประกอบด้วย 3 สถาบันหลัก คือ สถาบันพระมหากษัตริย์ สถาบันศาสนาและสถาบันครอบครัว สถาบันสำคัญในสังคม อาทิ สถาบันการศึกษา สถาบันทางการเมือง องค์การต่างๆ อาทิ องค์การพัฒนาเอกชน องค์การชุมชน องค์การประชาชนภาคธุรกิจเอกชน สื่อมวลชน สถาบันเหล่านี้จะมีบทบาทสนับสนุนให้เกิดพลังของคนในชุมชน ในสังคม รวมถึงการออกกฎระเบียบของสังคมทำให้สังคมอยู่ร่วมกันได้

การฟื้นฟูคุณค่าของทุนทางสังคมเพื่อการจัดการการท่องเที่ยว

จากข้างต้นเห็นได้ว่าแนวคิดและงานวิจัยตัวอย่างที่ผู้วิจัยได้ทำการค้นคว้าเรียบเรียงมาเป็นเสมือนการอธิบายปรากฏการณ์จุดเริ่มต้นของการเกิดสภาพปัญหาที่มาของการท่องเที่ยวในกระแสหลักที่ยังคงส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมชุมชน อย่างไรก็ตามจากสถานการณ์ดังกล่าวนำไปสู่ที่มาของการท่องเที่ยวทางเลือก ที่ตอบสนองระบบทุนนิยมแนวใหม่ผ่านการขับเคลื่อนโดยกระแสโลกาภิวัตน์ปรับรูปแบบตัวเองให้เป็นการท่องเที่ยวทางเลือกที่ใส่ใจเรื่องคุณค่าของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมมากขึ้นภายใต้วาทกรรมการพัฒนาอย่างยั่งยืนก็หาได้แก้ไขปัญหาระบบสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรรวมไปถึงอาจก่อให้เกิดการล่มสลายของชุมชนที่เกิดจากการเปิดรับเป็นพื้นที่การท่องเที่ยวแต่ขาดการจัดการอย่างไร้ทิศทางก็เป็นได้ เนื่องจากขาดการจัดการที่ไม่ได้เข้าใจถึงกระบวนการค้นหาคุณค่าในชุมชนเพื่อนำมาแปลงเป็นมูลค่าเพื่อเลี้ยงชุมชนได้อย่างแท้จริง

ดังนั้นเพื่อการหาคำตอบรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวที่ได้ผลจึงต้องเริ่มต้นจากการตั้งใจศึกษาประเด็นต่าง ๆ โดยละเอียดไม่ว่าจะเป็นงานเอกสารวิชาการรวมถึงการทำความเข้าใจในธรรมชาติของบริบทชุมชนอย่างแท้จริง เมื่อเราพิจารณาถึงทุนทางสังคมจะเห็นได้ว่าทุนทางสังคมจะมีหลายหน่วยบางหน่วยในทุนทางสังคมสามารถนำมาจัดการปรากฏการณ์และปัญหาได้โดยที่ทุนนั้นสามารถดำรงไว้ซึ่งวิถีชีวิตของผู้คนได้ในระดับหนึ่ง ทุนทางสังคมที่มีลักษณะเช่นนี้นับเป็นทุนที่มีชีวิตเราเรียกว่าเป็นทุนที่มีศักยภาพและขณะเดียวกันในทุนทางสังคมนี้เองก็จะมีหลายหน่วยแตกย่อยไปอีกและบางหน่วยอาจจะมีศักยภาพ บางหน่วยอาจสูญหายหมดพลังไป เนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงของทุนทางสังคม นอกจากนั้นแต่ละหน่วยในทุนทางสังคมยังคงเชื่อมโยงติดต่อกัน ทุนทางสังคมจะมีการเปลี่ยนแปลงพลังด้วยตัวเอง ในบริบทหนึ่งๆ หรือในสถานที่หนึ่ง หลายๆ

หน่วยย่อยในทุนทางสังคมอาจสามารถทำงานและปรับตัวได้เพราะมีความเป็นดั้งเดิมมีการบูรณาการแบบองค์รวมและมีการรวมตัวกันสูง หากแต่กระแสโลกาภิวัตน์ได้เข้าไปแทรกแซงอย่างมีพลังและทำให้อำนาจทุน/รัฐ ได้เข้าครอบงำชุมชนทำให้ชุมชนมีปัญหาและเกิดการปรับตัวของทุนทางสังคมในหน่วยย่อยนั้นๆ ขึ้น เช่น ทรัพยากรธรรมชาติ ระบบนิเวศ ผลผลิตทางเศรษฐกิจ ความสัมพันธ์ทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างสม่ำเสมอ ทั้งหมดนี้นับเป็นรายละเอียดที่มีผลต่อการปรับตัว การจัดการและการใช้ประโยชน์ของทุนทางสังคมมีผลต่อวิถีชีวิตผู้คนในชุมชนค่อนข้างสูง แต่สิ่งที่น่าสนใจคือ ในหน่วยย่อยของทุนทางสังคมจะมีรากเหง้าที่มีความเป็นท้องถิ่น โดยเฉพาะเป็นแก่นของทุนทางสังคมที่มีคุณค่าที่สามารถแปลงเป็นมูลค่าได้อันมาจากความเชื่อของชุมชน ซึ่งทุนนี้จะเป็นส่วนที่ค่อนข้างเปลี่ยนแปลงยากหรือหากมีการเปลี่ยนแปลงขึ้นก็จะเกิดการเปลี่ยนแปลงที่น้อยมาก และสาเหตุการเปลี่ยนแปลงส่วนใหญ่จะมาจากกระบวนการโลกาภิวัตน์ โดยจะมีการถ่ายโอนจากกลุ่มสู่กลุ่ม ซึ่งมีความสัมพันธ์กับบริบทเฉพาะและการจัดการกับปรากฏการณ์/ปัญหาของในแต่ละพื้นที่ชุมชนนั้นๆ การทำความเข้าใจทุนทางสังคม เพื่อใช้ในกระบวนการท้องถิ่นวิวัฒน์ (Localization) จะไม่ใช่การอธิบายแบบทุนทางสังคมอย่างรูปแบบทั่วไป หรือเป็นเพียงการสร้างคำจำกัดความหรือจัดประเภท หากแต่เป็นการมุ่งเน้นศึกษาความสัมพันธ์ของทุนทางสังคมกับวัฒนธรรมเชิงลึกและในกระบวนการท้องถิ่นวิวัฒน์ (Localization) นั้นจำเป็นต้องใช้ทุนทางสังคมเพื่อเป็นอำนาจหรือเป็นเครื่องมือสำคัญในการต่อรองกับกระแสโลกาภิวัตน์และทุนนิยมแนวใหม่ได้ โดยเฉพาะในเรื่องเศรษฐกิจชุมชนมีเงื่อนไขในการขับเคลื่อน ดังนี้

1.) ต้องทำความเข้าใจในพลังของทุนทางสังคมที่ยังพอมีสักยภาพอยู่ในชุมชน และเป็นทุนที่เกี่ยวข้องกับปากท้องอย่างแท้จริง โดยต้องเลือกสรรทุนทางสังคมอย่างเฉพาะเจาะจงในแต่ละภาคส่วนของชุมชน 2.) คือการนำทุนทางสังคมในข้อ 1 ที่มีศักยภาพผ่านการคัดเลือกข้างต้น นำไปขับเคลื่อนซึ่งทุนที่มีศักยภาพจะสามารถสร้างวิถีชีวิตใหม่ที่มีคุณภาพของชุมชนได้เอง (เนื่องจากทุนที่ทำการเลือกสรรมีหลายมิติและทุกมิติได้ยึดโยงวิถีชีวิตไว้มากก็น้อย) ทุนอาจมีการปรับเปลี่ยนในบางรายละเอียดเพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน จากนั้นทุนจะถูกขับเคลื่อนโดยใช้การท่องเที่ยวโดยชุมชนที่สามารถต่อรองและเข้าร่วมกับระบบทุนนิยมแนวใหม่กับกระแสโลกาภิวัตน์ได้เป็นอย่างดี ซึ่งกระบวนการต่างๆ เหล่านี้ไม่สามารถทำได้โดยข้ามขั้นตอนอีกทั้งต้องอาศัยความเข้าใจอย่างลึกซึ้งอย่างแท้จริง โดยเน้นเงื่อนไขสำคัญ คือ ต้องคัดเลือกทุนทางสังคมของชุมชนที่ยังพอมีสักยภาพอยู่อย่างแท้จริง และต้องเป็นทุนที่มีผลต่อการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตด้านเศรษฐกิจและการผลิต

จากที่ได้กล่าวไว้ข้างต้น จะเห็นได้ว่าหากเราจะทำการต่อรองกับกระแสการท่องเที่ยวภายใต้ระบบทุนนิยมกระแสหลัก เราจำเป็นที่จะต้องมียุทธศาสตร์หรือ Concept ใหม่ขึ้นมา โดยทำความเข้าใจเบื้องต้นในเรื่องของเงื่อนไขที่ว่าเราทุกคนไม่สามารถปฏิเสธ ระบบทุนนิยมที่ขับเคลื่อนโดยกระแสโลกาภิวัตน์ (Globalization) ที่อยู่รอบตัวได้เลย โดยเราควรศึกษาในเรื่องของทุนทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งควรศึกษาที่ตัวคุณค่า (Virtue) ของทุนทางสังคมและวัฒนธรรมนั้น “คุณค่าเป็นชุดหรือรหัสของวิถีคิด ความเชื่อ ผ่านการปฏิบัติการ และทั้งหมดมีเหตุผลในตัวในเวลาหนึ่งในบริบทหนึ่ง และปรับเปลี่ยนไปเมื่อเวลาและบริบทเปลี่ยนแปลงชุดหรือรหัสของคุณค่า

นั้น ผู้คนที่เป็นเจ้าของที่อยู่กับมันและใช้ประโยชน์กับมัน เมื่อการใช้ประโยชน์หรือปฏิบัติการได้ผล ก็จะดำเนินต่อไป หากเริ่มไม่ได้ผลก็จะมีการปรับ ถ้าไม่ได้ผลต่อเนื่องคุณค่านั้นก็จะค่อยๆ หายไป เป็นแค่ความทรงจำชุดหนึ่งและอาจหมดสิ้นไปเป็นแค่เรื่องเล่าเท่านั้น” (สิทธิรัฐ ประพุทธินิธินสาร, 2555)

ในการศึกษาทุนทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนซึ่งหมายรวมถึงระบบภูมิปัญญา วิถีชีวิต ประเพณี ความเชื่อ จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องเลือกศึกษาให้มีความสำคัญกับทุนทางสังคมและวัฒนธรรมที่ยังคงมีลมหายใจยังคงมีชีวิตอยู่โดยการสืบทอดของสมาชิกในชุมชน และทุนทางสังคมและวัฒนธรรมนั้นจะต้องนำมาซึ่งการอยู่รอดของชุมชนในปัจจุบันและอนาคตอีก ซึ่งทั้งหมดอาจรวมให้เกิดเป็นรูปแบบพิพิธภัณฑที่มีชีวิตในแบบที่เดินร่วมไปกันได้กับระบบตลาดที่อยู่ภายใต้ระบบทุน จากการศึกษาค้นคว้า ผู้วิจัยจึงสามารถระบุขั้นตอนการศึกษาหาคุณค่า (Virtue) จากทุนทางสังคมและวัฒนธรรมในชุมชนสามารถศึกษาได้ตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

ประการที่ 1 เราต้องค้นหาชุดภูมิปัญญาชุมชนที่ยังมีประสิทธิภาพ มีคุณค่าที่ยังสามารถก่อให้เกิดประโยชน์ได้จริง ประเพณี วัฒนธรรมเฉพาะของชุมชนที่ยังมีชีวิต มีระบบภูมิปัญญาที่ยังสืบเนื่องใช้กันอยู่ในปัจจุบัน โดยโยงเข้ากับความเข้าใจของสมาชิกชุมชนในพื้นที่ เมื่อเข้าไปศึกษากระบวนการรื้อฟื้น (Reviver) ทำให้เกิดความเคลื่อนไหว โดยทำความเข้าใจระบบคุณค่าของชุมชนที่ได้ให้ตกตะกอนอย่างแท้จริง จากนั้นจึงทำการคิดหากระบวนการปฏิบัติ โดยอาศัยความร่วมมือระหว่างนักวิชาการกับคนในท้องถิ่นเท่านั้นโดยปราศจากกลุ่มทุน เมื่อกระบวนการศึกษาปฏิบัติโดยนักวิชาการได้เข้าไปศึกษาถึงชุดความรู้ องค์ประกอบ ความเป็นมาในการสร้างระบบคุณค่า และสร้างแนวปฏิบัติอย่างเข้มแข็งโดยชุมชนแล้ว กระบวนการที่จะทำให้ทรัพยากรนิเวศ วัฒนธรรมของชุมชนกลายเป็นเพียงสินค้าที่ไร้คุณค่าโดยระบบทุนก็จะเลือนหายไป ร่วมกับการค้นพบเอกลักษณ์ของพื้นที่ เมื่อรวมกันแล้วก็จะได้หัวใจอันเป็นที่มาของแหล่งคุณค่าของชุมชนเป็นลักษณะเฉพาะของชุมชนนั้นๆ (Unique)

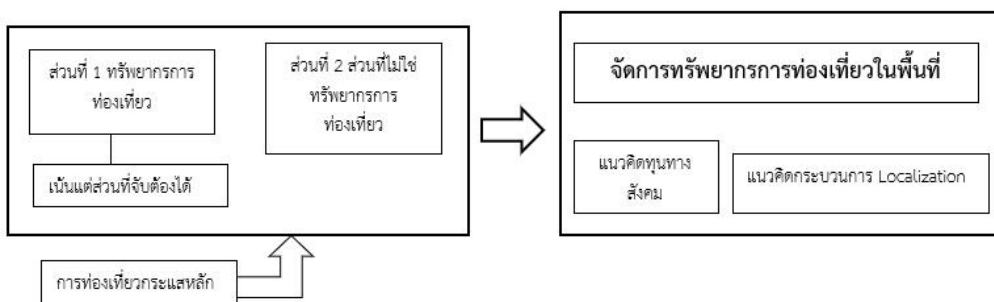
ประการที่ 2 ต้องเชื่อมโยงกับกลุ่มที่จะเป็นเจ้าของผู้ควบคุมและเข้าถึง (Access & Control) ซึ่งต้องมาจากคนในชุมชนพื้นที่อย่างแท้จริง (Ownership) นั่นคือเราต้องสนับสนุนให้ชุมชนเกิดการควบคุมและเข้าถึงทั้งทุนทางสังคม (Social Capital) และทุนทางธรรมชาติ (Natural Capital) ซึ่งจัดการทรัพยากรของชุมชน (Tourist Resources) ให้เป็นไปโดยการจัดการของชุมชนเอง สิ่งสำคัญถ้าเราต่อรองกับทุนนิยมกระแสหลักได้และชุมชนรู้แล้วว่าหัวใจของระบบคุณค่าของชุมชนคืออะไร เมื่อนั้นชุมชนจึงจะสามารถลดทอนการจัดการและต่อรองกับระบบทุนที่มีอยู่อย่างมหาศาลได้ และเมื่อเราแน่ใจว่าชุมชนนั้นได้เข้าไปถึงคุณค่า เข้าใจหัวใจของทรัพยากร ทุนทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนที่แท้จริงจนเรียกได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิต การเข้าถึงนั้นนับว่าเป็นทุนที่สำคัญเพียงทุนเดียวที่จะขับเคลื่อนการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เชิงวัฒนธรรมรวมถึงรูปแบบการท่องเที่ยวพิพิธภัณฑที่มีชีวิตในชุมชนให้เกิดความยั่งยืนในแบบที่ไม่ฝืนธรรมชาติ คือสามารถคงรูปแบบนี้ไว้ได้สืบชั่วคนโดยที่ชุมชนไม่เดือดร้อนภายใต้ระบบทุนนิยม และชุมชนเองก็จะเกิดรูปแบบของการมีส่วนร่วมโดยธรรมชาติ มีพลังในการต่อสู้ ต่อรองกับนายทุนในระบบทุนที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้

จากการนำเสนอข้างต้นเราไม่สามารถปฏิเสธได้เลยว่าสุดท้ายแล้วเราควรให้ความสนใจและต้องค้นหาจุดแข็งของชุมชนท้องถิ่นนั้นๆ ให้เจอ ซึ่งเมื่อค้นพบได้แล้วสิ่งนี้จะเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของทุนทางทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชน พร้อมทั้งร่วมกันปกป้องป้องกันเอกลักษณ์หรือ “Uniqueness” นั้น ๆ และเราจำเป็นต้องรักษาคุณค่านั้นไว้เพื่อไม่ให้เกิดการท่องเที่ยวกระแสหลักภายใต้ระบบทุนนิยมแนวใหม่จับเอาไปเป็นแปรเปลี่ยนในลักษณะของการทำให้วัฒนธรรมกลายเป็นสินค้า (Commoditization) อันส่งผลให้คุณค่าในตัวกลับสูญหายไปหมดเหมือนอย่างที่เคยเป็นมา

บทสรุป

สรุปแล้วทุนอาจจะแสดงถึงมิติใดก็ได้แล้วแต่ แต่ทุนนั้นเปรียบเสมือนพิมพ์เขียวผืนใหญ่ที่สามารถทำให้เกิดพลังและการขับเคลื่อนทุกส่วนพื้นที่ของสังคม โดยเฉพาะคนที่มีอำนาจมากในสังคมก็จะสามารถอาศัยพิมพ์เขียวนี้เข้าไปกำหนดความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับคนในชุมชนย่อยซึ่งดูคล้ายการอุปถัมภ์ ซึ่งการแก้ไขที่ดีที่สุดนั้นคือชุมชนต้องเรียนรู้ที่จะสร้างภูมิคุ้มกันให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งเพื่อสามารถต่อกรกับระบบทุนและอำนาจที่เหนือกว่าได้เป็นอย่างดี โดยทุนทางสังคมที่สามารถนำมาเป็นแนวทางในการนำไปสู่รูปแบบการท่องเที่ยวแบบพหุวัฒนธรรมที่มีชีวิตนั้นจะต้องเป็นทุนทางสังคมที่ยังพอมีพลังอยู่และที่มีผลต่อการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิต และผู้เข้าไปจัดการทุนนั้นจะต้องเลือกมองทุนที่มีความโดดเด่น และต้องจำแนกส่วนประกอบ ถึงแม้จะไม่สมบูรณ์แต่จะช่วยให้เกิดความเข้าใจทุนทางสังคมนั้นมากขึ้น สอดคล้องกับในปัจจุบันการบริโภคนั้นได้เป็นปรากฏการณ์ร่วมของมิติทางสังคมและวัฒนธรรมอันซึ่งวัตถุจะถูกกำหนดในฐานะที่เป็นตัวประกอบในการสร้างระบบคุณค่าที่นำไปสู่การสร้างมูลค่าในสังคมสมัยใหม่นั้นเอง

องค์ความรู้จากการศึกษา



ภาพที่ 1 องค์ความรู้จากการศึกษา

แนวคิดแนวปฏิบัติภายใต้กระบวนการทัศน์เดิม มุ่งแต่สิ่งที่จับต้องได้ เป็นการจัดการที่ความต้องการของผู้บริโภคหรือนักท่องเที่ยว (Demand) และสามารถพบเห็นในตลาดทั่ว ๆ ไป ในลักษณะของการเพิ่มมูลค่าให้กับสินค้าและบริการ คือ การมุ่งเน้นสิ่งอำนวยความสะดวกในการ

บริการนักท่องเที่ยวหรือการจัดการกับนักท่องเที่ยวนั่นเอง แต่แนวคิดแนวปฏิบัติภายใต้ กระบวนทัศน์ใหม่เป็นการนำทุนที่มีคุณค่าและมีศักยภาพ สร้างความแตกต่างให้เป็นรูปธรรม ทั้งทุน ที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้เพื่อให้เห็นเรื่องราวความแตกต่างและ ความผูกพันวิถีชีวิตของชุมชน สิ่งเหล่านี้เป็นลักษณะของการจัดการที่ความต้องการขาย (Supply) กล่าวคือ เป็นรูปแบบที่นายทุน กำหนดเอกลักษณ์ของสินค้าเองแล้วสร้างคุณค่าในตัวสินค้าเพื่อเป็นจุดขายให้ผู้บริโภคมีความอยาก ซื้ออยากเป็นเจ้าของ ค้นหาคุณค่าทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีในพื้นที่และแปลงคุณค่าให้นำไปสู่ มูลค่า และมูลค่าที่เกิดขึ้นจะสามารถขายตัวเองได้ ทั้งนี้เพื่อเป็นการหลีกเลี่ยงกระแสบริโภคนิยม และเป็นการสนับสนุนทำงานร่วมกันระหว่างกระบวนการท้องถิ่นวิถีวัฒนธรรมและระบบทุนนิยมแนวใหม่ กระแสโลกาภิวัตน์อันนำไปสู่การท่องเที่ยวที่มีความยั่งยืน โดยคนในพื้นที่สามารถสร้างรายได้จาก การท่องเที่ยวและเกิดความผูกพันในชุมชน

เอกสารอ้างอิง

- กิตติพร ใจบุญ.(2538). วัฒนธรรมการบริโภค แนวคิดและการวิเคราะห์ .กรุงเทพฯ: ศูนย์วิจัยและผลิตตำรามหาวิทยาลัยเกริก.
- นฤมล อุบลทิพย์. (2553). แก่นนำชุมชน/อพม : ทุนทางสังคมกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตและชุมชน . กรุงเทพฯ: สำนักมาตรฐานการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ สำนักงานปลัดกระทรวงกระทรวงการพัฒนา สังคมและความมั่นคงของมนุษย์.
- วรวิทย์ โรมรัตนพันธ์. (2548). ทุนทางสังคม. กรุงเทพฯ : โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข.
- สิทธิธัญญ์ ประพุทธนิตติสาร. (2557).การสังเคราะห์ประสบการณ์องค์ความรู้สู่ทฤษฎีการพัฒนาเชิงพื้นที่แบบบูรณาการ กรณีจังหวัดเชียงใหม่. สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม.
- สิทธิธัญญ์ ประพุทธนิตติสาร. (2553).การศึกษาเพื่อเตรียมการทางวิชาการสำหรับการ ขับ เคลื่อน ยุทธศาสตร์สังคมนำอยู่แบบองค์รวมของจังหวัดเชียงใหม่ โดยประยุกต์ใช้กระบวนการวิจัยเพื่อการพัฒนาพื้นที่. สำนักงาน กองทุนสนับสนุนการ วิจัย.
- เสน่ห์ จามริก.(2544). สิทธิมนุษยชน : เกณฑ์คุณค่าและฐานความคิด. นครปฐม : มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สิทธิธัญญ์ ประพุทธนิตติสาร .(2555). สัมภาษณ์. วันที่ 20 ตุลาคม 2555.
- สิทธิธัญญ์ ประพุทธนิตติสาร. (2559). แนวคิดว่าด้วย Local “Capital” for Localization. Concept Paper Series 5. เชียงใหม่ : สาขาวิชาการใช้ที่ดินและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน ภาควิชาสังคมศาสตร์กับการพัฒนา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

- อนันท์ กาญจนพันธุ์. (2552). มิติเชิงซ้อนของป่าชุมชน ในฐานะพื้นที่ทางความรู้ในพื้นที่สูงทางภาคเหนือของประเทศไทย. วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 35 (1): 1- 15.
- เอกรัฐ เลาหทัยวณิชย์. (2552). ภาพแทนการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรม กับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมของชุมชน กรณีศึกษา บ้านแม่กำปอง จังหวัดเชียงใหม่. การค้นคว้าอิสระ ศิลปะศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสื่อศิลปะและการออกแบบสื่อมหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- Lyda Judson Hanifan. (1920). Social capital. [Online]. Source: <http://infed.org/mobi/social-capital/>. (21 February 2013).
- Putnam, Robert D. (1993). Making Democracy Work. New Jersey: Princeton University Press.

